

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เศรษฐศาสตร์การเมืองของการแลกเปลี่ยนชุมชน: กรณีศึกษาเปรียบเทียบการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างชุมชนที่ดำเนินการโดยภาครัฐและภาคประชาชน” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะที่เป็นกรณีศึกษา โดยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนกระบวนการศึกษาประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ คือ

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล
2. การตรวจสอบข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้จะเก็บข้อมูลด้วย 3 วิธีการ คือ การสำรวจเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การสำรวจเอกสาร มุ่งรวบรวมข้อมูลในประเด็นนอกเหนือจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งจะใช้เป็นข้อมูลในการตรวจสอบผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งจะใช้เอกสารชั้นต้นและชั้นรองดังนี้

1.1 เอกสารชั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญ ได้แก่ เอกสารการประชุมกลุ่ม บันทึกการประชุม เอกสารทางราชการ

1.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์แล้วระดับหนึ่ง และเพื่อช่วยให้วิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอกสารชั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ ตำราวิชาการ บทความ วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ อินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้อง

2. การสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์ จะใช้การสัมภาษณ์ประกอบไปด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In – depth Interview) และการเสวนากลุ่มเฉพาะ (Focus – Group Discussion)

2.1 การสัมภาษณ์เจาะลึก จะมุ่งรวบรวมข้อมูลรายละเอียดเจาะลึก เพื่อนำข้อมูลมาอ้างอิงและอธิบายในประเด็นต่าง ๆ ของงานวิจัยโดยผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าไปหาข้อมูลในพื้นที่ (Field Research) และสัมภาษณ์จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเป็นหลัก (Key - Informants) โดยมีผู้ให้ข้อมูลดังนี้

2.1.1 ผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนของจังหวัดศรีสะเกษ กับทางจังหวัด

ตราด คือ

2.1.1.1 คุณศาศกรินทร์ ดวงตะวัน: หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจ
สหกรณ์จังหวัดศรีสะเกษ

2.1.1.2 คุณเบญจวรรณ ต้นยู: หัวหน้าการค้าภายใน จังหวัดศรีสะเกษ

2.1.1.3 คุณกรรณิการ์ บัวเกตุ: นักวิชาการ 7ว. กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจ
สหกรณ์จังหวัดศรีสะเกษ

2.1.1.4 คุณเชาวลิต หนูแก้ว: ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรเมืองตราด

2.1.1.5 คุณสุรณีย์ ศรีอักษร: ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรกันทรลักษณ์ จำกัด

2.1.2 ผู้ให้ข้อมูลของกลุ่มเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อน เลี้ยว เกล็ด คือ

2.1.2.1 คุณบุญเสริม ทองภู: อดีตประธาน “กลุ่มเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง
เพื่อน-เลี้ยว-เกล็ด”

2.1.2.2 คุณเรือง พุดทะพันธ์: กรรมการ “กลุ่มเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง
เพื่อน-เลี้ยว-เกล็ด”

2.1.2.3 คุณสมยศ ถิ่นปกาสัย: เลขานุการ “กลุ่มเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง
เพื่อน-เลี้ยว-เกล็ด”

2.1.2.4 คุณบัวเฮียง ตรงดี: กรรมการ “กลุ่มเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อน-
เลี้ยว-เกล็ด”

2.1.3 กลุ่มเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ จังหวัดตราด ประกอบไปด้วย

2.1.3.1 พระสุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จ.ตราด: ผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์
ขึ้นที่จังหวัดตราด และเป็นผู้ริเริ่มความคิดการแลกเปลี่ยนสินค้าให้กับทางกลุ่ม

2.1.3.2 คุณอาคม ภูติภัทร์: แกนนำผู้ขับเคลื่อนโครงการการแลกเปลี่ยนผลไม้
(ตราด) กับข้าวเปลือก (อีสาน)

2.1.3.3 ประชาชนชาวบ้านอีสาน ได้แก่

2.1.3.3.1 พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย: ประชาชนชาวบ้าน จังหวัดสุรินทร์ ประชาชน
ชาวบ้านอาวุโสของภาคอีสาน

2.1.3.3.2 พ่อผาย สร้อยสระกลาง: ประชาชนชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ประชาชน
ชาวบ้านนักจัดการ

2.1.3.3.3 พ่อคำเตื่อง ภาษี: ประชาชนชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ประชาชน
ชาวบ้าน นักคิด นักพูด นักปฏิบัติแห่งยุคสมัย

2.1.3.3.4 พ่อจันทร์ที ประทุมภา: ประชาชนชาวบ้าน จังหวัดนครราชสีมา

ปราชญ์ชาวบ้าน นักสู้ชีวิต

2.1.3.3.5 หลวงพ่อปัญญา วัดป่าธรรมดา จังหวัดนครราชสีมา: แก่นนำ
กลุ่มเครือข่ายชาวบ้านภาคอีสานและพหุภาคี

2.1.3.4 เกษตรกรต้นแบบของปราชญ์อีสาน ประกอบไปด้วย

2.1.3.4.1 คุณกตัญญู เก้าพิมพ์: เกษตรกรต้นแบบและเป็นวิทยากร
ต้นแบบของพ่อค้าเตียง ภาษี ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์

2.1.3.4.2 คุณพิทักษ์ ประเสริฐรัมย์: วิทยากรกระบวนการ เครือข่าย
พ่อค้าเตียง ภาษี ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์

2.1.3.4.3 คุณศักรินทร์ ภาษี: เจ้าหน้าที่ประสานงาน เครือข่าย
พ่อค้าเตียง ภาษี ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์

2.1.3.4.4 คุณสุวัฒน์ชัย จำปามูล: ผู้ช่วยปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่าย
พ่อจันทร์ที ประทุมภา ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดนครราชสีมา

2.1.3.5 คุณสมชาย ยินดี: เกษตรกรในจังหวัดตราดที่ได้เข้าร่วมการแลกเปลี่ยน
สินค้าระหว่างจังหวัดตราดกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน

2.1.3.6 คุณชาญวิทย์ เสียดประณ: นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร 7 ว. จ.ตราด

2.1.3.7 คุณมานพ ทองศรีสมบูรณ์: ผู้ช่วยผู้จัดการ ธ.ก.ส. จำกัด (จ.ตราด)

2.1.3.8 คุณฉลอม หงษาชาติ: เกษตรกร ตัวแทนจังหวัดตราด

2.1.3.9 คุณอังคณา ธารธาราทอง: ที่ปรึกษาพิเศษ กองทุนนวัตกรรมวิสาหกิจ
ชุมชน องค์การพัฒนาเอกชน

2.2 การเสวนากลุ่มเฉพาะ เป็นการสัมภาษณ์กลุ่มเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับความคิดเห็น
ข้อดี ข้อเสีย ความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขต่าง ๆ ของระบบ
แลกเปลี่ยนชุมชน การเสวนากลุ่มเฉพาะเลือกกลุ่มตามพื้นที่ดังนี้

2.2.1 ตัวแทนกลุ่มสมาชิกเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อน เสี่ยว เกลล

2.2.2 กลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน

2.2.3 กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนของจังหวัดตราด

2.2.4 กลุ่มตัวแทนองค์กรจังหวัดตราด

3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) คือการเข้าไปมีส่วน
ร่วมเรียนรู้ พัฒนารูปแบบของระบบให้มีความสอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วม
ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่การเข้าร่วมประชุม การตั้งประเด็น การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การ
ทดลองปฏิบัติระบบแลกเปลี่ยนสินค้า และการสังเกตการณ์พฤติกรรมของสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม

แนวการสัมภาษณ์เจาะลึก

ผู้วิจัยใช้แนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือสำหรับการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยจะมีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดพื้นฐานของกลุ่มคืออะไร และพัฒนาขึ้นมาได้อย่างไร
2. กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์เป็นใครบ้าง ในแง่ผู้สร้างอุดมการณ์ ผู้นำไปเผยแพร่ ผู้ให้การสนับสนุน และประชาชนที่ยอมรับอุดมการณ์
3. รูปแบบของวาทกรรมที่ใช้ในปฏิบัติการทางอุดมการณ์มีลักษณะอย่างไร ในเรื่องของ
 - 3.1 ภาษาพูด
 - 3.2 ภาษาเขียน
 - 3.3 ภาษาสัญลักษณ์
4. จุดมุ่งหมายของโครงการแลกเปลี่ยน (สินค้า) ของกลุ่มคืออะไร เพราะอะไรและทำไมจึงเป็นอย่างนั้น
5. ทางกลุ่มมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานอย่างไร เพราะอะไรจึงมีกระบวนการเช่นนี้
6. กระบวนการแลกเปลี่ยนใช้งบประมาณในการสนับสนุนโครงการจากที่ใดบ้าง อย่างไร และ ต้นทุนในการแลกเปลี่ยนเป็นอย่างไร (ทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน)
7. ผู้ที่เกี่ยวข้องมีใครบ้าง มีหน้าที่อะไร หรือมีองค์กรจัดตั้งอย่างไรบ้าง ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น และเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไร
8. เวทีในการแลกเปลี่ยน สถานที่ รถ สินค้า เป็นอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
9. มีการจัดระบบการบริหารจัดการในการแลกเปลี่ยนอย่างไร
10. สภาพแวดล้อมของพื้นที่ในกระบวนการ การแลกเปลี่ยนจะมีผลอย่างไร
 - 10.1 ทางด้านเศรษฐกิจ
 - 10.2 ทางด้านการปกครอง
 - 10.3 ทางด้านวัฒนธรรม
11. ผลจากการแลกเปลี่ยนเป็นอย่างไร
12. ปัญหา/ อุปสรรค และข้อเสนอแนะ มีอะไรบ้าง
 - 12.1 ทางด้านทรัพยากรการทำงาน
 - 12.2 ทางด้านการบริหารจัดการ
 - 12.3 ทางด้านสภาพแวดล้อม (วัฒนธรรม, ความเชื่อ, ความคุ้นเคย, เศรษฐกิจ)

การตรวจสอบข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการดังนี้

1. สัมภาษณ์บุคคลหลายระดับที่มีความแตกต่างกันทางตำแหน่งที่รับผิดชอบ ในแต่ละกลุ่มองค์กร ที่มีส่วนในการแลกเปลี่ยนสินค้าในแต่ละครั้ง เช่น ในการแลกเปลี่ยนภาครัฐจะ สัมภาษณ์สหกรณ์จังหวัด ผู้จัดการสหกรณ์ หัวหน้าสำนักงานการค้าภายในของพาณิชย์จังหวัด เป็นต้น
2. ใช้วิธีเก็บข้อมูลที่หลากหลายมาตรวจสอบซึ่งกันและกัน คือ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เอกสาร ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและเสวนากลุ่ม และข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
3. ใช้วิธีการสัมภาษณ์ซ้ำโดยเปลี่ยนเวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ เพื่อให้สามารถ ยืนยันข้อมูลในกาลและเทศะที่แตกต่างกัน และให้เกิดความเชื่อมั่นในข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น กรณีสัมภาษณ์คุณอาคม ภูติภักดิ์ จะสัมภาษณ์หลายครั้ง ได้แก่ การสัมภาษณ์ในที่ทำงาน ในเวลาปฏิบัติงาน หรือในโอกาสที่พักค้างร่วมกับเมื่อมีการสัมภาษณ์นั้น เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้การตีความข้อมูลทั้งปริมาณและคุณภาพที่ได้จากการศึกษา เอกสารขั้นต้น เอกสารชั้นรอง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การ วิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการที่ดำเนินการควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลตั้งแต่ขั้นแรกไปจนถึงขั้น สุดท้าย ในการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยนี้จะพิจารณาประเด็นดังนี้

1. การถอดเทปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการร่วมประชุมเสวนา
2. จัดทำดัชนี (Indexing หรือ Cording) ที่ช่วยในการจัดหมวดหมู่ข้อมูล และง่ายต่อการ ค้นหา ตามวัตถุประสงค์ประเด็นต่างๆ
3. การตีความเพื่อแสวงหาแบบแผน (Pattern) และเชื่อมโยงข้อมูลในเชิงเหตุและผล (Causality)